

**THE PROBLEM OF THE ROLE OF THE «THIRD FORCE»
IN THE ESCALATION OF THE UKRAINIAN-POLISH CONFLICT
IN THE 40S OF THE 20TH CENTURY ON THE EXAMPLE
OF «GAZETA WYBORCZA»**

**ПРОБЛЕМА РОЛІ «ТРЕТЬОЇ СИЛІ» В ЕСКАЛАЦІЇ
УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКОГО КОНФЛІКТУ 40-Х РР. ХХ СТ.
НА ПРИКЛАДІ «ГАЗЕТИ ВИБОРЧОЇ» («GAZETA WYBORCZA»)**

Prokopchuk V. S.

*post-graduated student at the Department of History
of Ukraine and Archeology
Lesya Ukrainka Volyn National University
Lutsk, Ukraine*

Прокопчук В. С.

*аспірантка кафедри історії України та археології Волинського
національного університету імені Лесі Українки
м. Луцьк, Україна*

Преса була і досі залишається важливим засобом для поширення інформації та ідей у суспільстві. Тож розміщення на шпальтах газет матеріалів, які розкривають проблемні питання історії, є абсолютно виправданим та зрозумілим. Упродовж останніх десятиліть гострі дискусії в українському та польському суспільствах викликала та викликає тема українсько-польського конфлікту 40-х рр. ХХ ст. Окрім численних наукових праць ця тематика знайшла відображення в матеріалах мас-медіа. Та якщо про причини й перебіг українсько-польського антагонізму 1939–1945 рр. написано багато, то роль в ньому так званих «третьох сил» представлена лише побіжно та сприймається неоднозначно.

З огляду на вищезазначене, актуальним, на нашу думку, є аналіз тих газетних статей, у яких показано вплив головних гравців Другої світової війни – Третього Райху та СРСР – на розпалювання міжетнічного українсько-польського конфлікту середини ХХ ст. В цьому контексті нашу увагу привернула польська «Газета Виборча» («Gazeta Wyborcza»): по-перше, це видання є одним із найтиражніших у Польщі (перший номер склав 150 тис. екз.); по-друге, саме на шпальтах «Газети Виборчої» на початку 90-х рр. ХХ ст. вперше розгорівся історичний диспут на тему українсько-польського конфлікту

40-х рр. ХХ ст., який засвідчив присутність цієї теми у суспільному дискурсі.

Поняттям «треті сили» ми називаємо Третій Райх та СРСР, оскільки саме ці держави були найбільшими політичними гравцями Європи в роки Другої світової війни і, відповідно, мали свої вигоди від розпалювання взаємної ненависті між українцями та поляками. На це безпосередньо вказує в своїй статті «Як Москва розв'язала пекло на Волині» польський журналіст та політик українського походження Мирослав Чех [1]. Політичні цілі Радянського Союзу Чех пояснює так: «Совети хотіли виступити як єдиний і законний господар на територіях, захоплених у вересні 1939 р., протидіяти порозумінню підпілля польського та українського, показати, що українці, а також поляки, співпрацюють з німцями. Останнє завдання советам спростила співпраця ОУН із Третім Райхом і 1938–1941 рр., її тоталітарний характер і націоналізм ідеології» [1].

Мирослав Чех звертав водночас і на те, що німці рівно ж налаштовували українців проти поляків та поляків проти українців, зазначаючи, що під час вибуху антинімецького повстання на Волині вони надали полякам посади в адміністративних установах та поліції, чим значною мірою спричинили розпалювання волинського «пекла» в 1943 р. [1]. На думку цього автора, вогонь ненависті між українцями та поляками ще більше посилює створення радянських партизанських загонів, до яких набирали поляків і з якими співпрацювала Армія Крайова задля боротьби з українським визвольним рухом [1]. Реакцію правих ілюструє полемічний матеріал Моніки Слядєвської [5]. Наскільки думки Мирослава Чеха знайшли резонанс в українському суспільстві може засвідчити публікація перекладу цього матеріалу українськими газетою «Дзеркало тижня» та інтернет-порталом «Збруч».

Подібні тези висловив польський інтелектуал Адам Міхнік у статті «Рана Волині» [3] ще в 1995 р.: «Українська точка зору все більше проникає в польську свідомість цілком правомірно. З'являється усвідомлення того, що трагічний польсько-український конфлікт був неминучий і настільки складний, що його неможливо описати чорно-білими словами. В таких категоріях засудити можна лише двох найголовніших бандитів ХХ ст. – Гітлера і Сталіна, але не їх жертв» [3].

Ці ж думки простежуємо в статті польського журналіста Мирослава Мацьоровського «Непереможні з Пшебража» [2], яка розпочинається із ствердження: «Найбільша самооборона на Волині (Пшебраже – *Авт.*) не лише оборонялася від УПА, а й завдала їй тяжких ударів. Її командири співпрацювали однаково як з Армією Крайовою,

так і з радянськими та німецькими військами» [2]. У тексті знаходимо згадку про співпрацю Пшебраже із радянською партизанкою та передачу німцями полякам 17 старих радянських карабінерів задля оборони від упівців [2].

Необхідно додати, що польсько-радянська приязнь у вищеподаній статті згадується не один раз: «В наступні місяці (влітку 1943 р. – *Авт.*) ще багаторазово відділи Г. Цибульського (комендант Пшебраже. – *Авт.*) подекуди спільно з радянськими партизанами полковника Прокоп'юка організовували походи на УПА. Розбили між тим її підофіцерську школу в с. Омельне, відбили кількасот голів худоби в Журавичах, нагробованих у польських фермерів, допомогли полякам, взятим в облогу в замку Радзівілів, з якого до Пшебража було переведено близько 1, 5 тис. осіб» [2]. Автор не уникнув опису однієї із битв між українцями та поляками, яка не залишилася без втручання «третіх»: «30 серпня (1943 р. – *Авт.*) українці почали з мінометного вогню, а потім переслідували захисників постійними дрібнішими атаками. Цибульський знав, що самооборона не витримає довготривалої боротьби. Він звернувся до партизанів Прокоп'юка на допомогу коли вони дійшли до Пшебраже і атакували тил та крило українських військ, в той час як сили Пшебража наступали з фронту. Частина відділів УПА опинилася в оточенні. Їх поразка була повною – понад 400 українців було вбито...» [2].

Не оминув цю тематику знаний польський дослідник Гжегож Мотика, який посилаючись на документи польського підпілля у статті «Ляхів усунути!» писав: «Слід... припустити, що в шеренгах української поліції діяла радянська провокація... (вона) використала ненависть... до Польщі та вороже ставлення чинників бандерівських до чинників німецьких на Волині та Східній Малопольщі» [4]. І це твердження польського фахівця ґрунтується і підтверджують документи польського і українського підпілля (звіти, преса, спогади).

Таким чином, присутність «третіх сил» в наростанні ворожнечі між українцями та поляками в 40-х рр. ХХ ст. відображеною в матеріалах «Газети Виборчої». З огляду на широке коло читачів цього видання зокрема та іншої преси загалом, можна твердити, що у публічному просторі Республіки Польща функціонує візія українсько-польських відносин в роки Другої світової війни крізь призму втручання в них Третього Райху та Радянського Союзу. Водночас, слід визнати, що вона перебуває радше на маргінесах і потребує пильнішої уваги.

Література:

1. Czech M. Jak Moskwa rozpętała piekło na Wołyniu. *Gazeta Wyborcza*. 2013. 11 marca. Nr 58. S. 22-24. URL: <https://classic.wyborcza.pl/archiwumGW/7755126/Niepokonani-z-Przebraza>
2. Maciorowski M. Niepokonani z Przebraża. *Gazeta Wyborcza*. 2013. 22 czerwca. URL: <https://classic.wyborcza.pl/archiwumGW/7755126/Niepokonani-z-Przebraza>
3. Michnik A. Rana Wołynia. *Gazeta Wyborcza*. 1995. 10 listopada. URL: <https://classic.wyborcza.pl/archiwumGW/199365/Rana-Wolynia>
4. Motyka G. Lachów usunąć!. *Gazeta Wyborcza*. 2002. 12 grudnia. URL: <https://classic.wyborcza.pl/archiwumGW/1722416/LACHOW-USUNAC->
5. Śladowska M. Tej zbrodni nie da się zakłamać. *Myśl Polska*. 2013. 26 kwietnia. Nr 17/18. S. 7.